

Cez Košice prešlo 137 vlakov smrti 2

Tlač, SME - Korzár, 23. 7. 2025

Cez Košice prešlo 137 vlakov smrti

23. 7. 2025, Zdroj: **SME - Korzár**, Strana: 7, Vydavateľ: **Petit Press, a.s.**, Autor: **SITA**, Sentiment: **Pozitívny**, Téma: **Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach**, Kľúčové slová: **UPJŠ**

Dosah: 126 523 GRP: 2,81 OTS: 0,03 AVE: 3500 EUR

Cez Košice prešlo 137 vlakov smrti

Rubrika: REGIÓN

SLOVÁCI ICH VYHNALI, MAĎARI NECHCELI, ZACHRÁNILO SA PÁR STOVIEK ĽUDÍ

V meste možno dodnes nájsť mnohé miesta spojené so židovskou komunitou.

KOŠICE. V Košiciach žilo pred druhou svetovou vojnou približne 60-tisíc obyvateľov, z nich bolo približne 12 500 Židov. Väčšina žila v južnej časti mesta, kde vyrástli i viaceré synagógy, približuje kurátorka Galérie Ľudovíta Felda v Košiciach Jana Teššerová.

Deportácie Židov z Košíc sa začali až v roku 1944, keďže mesto od prvej Viedenskej arbitráže v roku 1938 patrilo pod Maďarsko. Deportovaných bolo 15 807 Židov, a to nielen zo samotného mesta, ale aj z blízkeho okolia.

„Môžem povedať, že skoro všetci Židia z Košíc boli deportovaní do Auschwitzu. Žiaľ, prežila len hrstka,“ vraví Teššerová. Dodala, že v Košiciach žilo mnoho židovských rodín, ktoré mali početné potomstvo. Zdôvodnila to tým, že v meste žili najmä ortodoxní Židia, ktorí zvyknú mávať viac detí.

„Pred vojnou bol podľa rozprávania život v Košiciach veľmi príjemný. Jednotlivé náboženstvá a konfesie spolu dobre vychádzali. Mali spoločné stretnutia, divadlo, mnoho vecí robili spoločne a dobre si rozumeli,“ vraví Teššerová.

Holokaust všetko zmenil

Jej slová potvrdzuje i historik Peter Borza z Katedry histórie Filozofickej fakulty **UPJŠ** v Košiciach. Ako uviedol, na začiatku 30. rokov 20. storočia žilo v meste vyše 11-tisíc Židov.

„Komunita sa v podmienkach demokratického Československa slobodne rozvíjala a prosperovala. K dvom synagógam z 19. storočia pribudli v medzivojnovom období ďalšie tri, čo svedčí o náboženskom, ale aj spoločenskom rozvoji,“ vraví Borza.

Teššerová doplnila, že v meste bolo i mnoho spolkov, či už ženských, športových a podobne. „Zrazu prišiel holokaust a celá situácia sa zmenila,“ pokračuje.

Viedenská arbitráž všetko zhoršila

Borza vysvetľuje, že situáciu Židov na území odstúpenom Maďarskému kráľovstvu, ale aj na Slovensku a Karpatskej Ukrajine výrazne zhoršili jesenná kríza v strednej Európe aj Viedenská arbitráž z 2. novembra 1938.

„Zo Slovenska došlo k násilnému odsunu približne 7 500 Židov, ktorí pochádzali z odstúpeného územia. Ocitli sa v zložitej situácii, keďže Slováci ich vyhnali, ale Maďari ich nechceli prijať. Platilo to aj obrátene, a z územia Maďarska boli odsunutí Židia s domovskom príslušnosťou na území okypťeného Československa,“ vraví.

Mesto Košice sa po Viedenskej arbitráži stalo súčasťou Maďarského kráľovstva, a aj tu platilo protižidovské zákonodarstvo, ktoré sa týkalo ich občianskych práv a hospodárskej činnosti. „V krajine bol od roku 1938 v platnosti zákon, ktorý obmedzoval počet Židov v oblasti obchodu, podnikania a slobodných povolání na 20 percent. V máji 1939 bol prijatý zákon, ktorým sa sprísnilo protižidovské predpisy. Zákon rozšíril okruh osôb, ktoré spadali do kategórie Žid. Židia boli úplne vylúčení zo štátnej správy. Ich zastúpenie v obchode a podnikaní sa ešte viac obmedzilo, a to len na 12 percent a v slobodných povolaniach dokonca len na 6 percent,“ vysvetľuje historik.

Päť transportov z Košíc

Prvá vlna maďarskej verzie arizácie vrcholila v roku 1941. Neskôr pribudol v Maďarsku i „rasový princíp“ pri definícii Židov, zákaz zmiešaných manželstiev a v roku 1942 izraelská cirkev stratila status štátom uznanej cirkvi.

„Maďarsko sa svojím postupom výrazne nelíšilo od ostatných spojencov nacistického Nemecka,“ konštatuje Borza.

Z Košíc odišli prvé transporty až v druhej časti vojny, hoci prvý transport zo Slovenska odišiel z Popradu v roku 1942.

„V Košiciach bol prvý transport 15. mája v roku 1944. Celkovo ich bolo päť, posledný 2. júna,“ priblížila Teššerová s tým, že v jednom transporte bolo odvezených približne 2 500 ľudí.

Zachránené bábätko

Židovské obyvatelstvo zhromažďovali najmä v tehelni na súčasnej Moldavskej ulici, poniektorí sa ale ukrývali aj v synagóge na Puškinovej ulici.

„Keďže nacisti, maďarskí nyilašovci (hovorové označenie príslušníkov maďarskej antisemitskej fašistickej Strany šíkových krížov) mali deportačné zoznamy, tak každého, kto tam prišiel, si odčiarli v deportačnom zozname a ocitol sa v zbernom tábore. Tehelňa bola ohradená, nedalo sa odtiaľ odísť,“ vysvetľuje Teššerová podotýkajúc, že niektorým zadržávaným Židom priniesli známi či susedia jedlo, ktoré im podali cez plot.

Známy je aj prípad rodiny Fridrichových s dvoma deťmi, pričom jedno z nich bolo ešte bábätko. Ich gazdinej, ktorá im pomáhala aj so starostlivosťou o deti, sa podarilo prísť za nimi do tehelne pod zámienkou, že im niečo priniesla, a zároveň sa jej podarilo odniesť odtiaľ toto bábätko, ktoré následne vychovala.

„15. mája prišiel prvý dobyťčák, kde natlačili do jedného vozňa 70 ľudí, hoci kapacita bola 30. Do jedného rohu dali 15-litrové vedro s vodou a jedno vedro na výkaly. A takto išli tri a pol dňa z Košíc do Osvienčimu,“ opisuje Teššerová hrôzy transportov.

Cez Košice prešlo 137 vlakov

Dodala, že v transportoch bolo mnoho detí, pričom mnohé z nich neprežili. Rovnaký osud postihol aj nemálo starších ľudí.

„Keď prišli do Osvienčimu, išli na plošinu a odtiaľ rovno do plynových komôr. Osvienčim nebol pripravený na malinké detičky. Nemali mlieko, plienky, takže sa museli, poviem to nepekne, „zbaviť“ týchto príchodších,“ uviedla Teššerová.

Podotkla, že v Osvienčime denne spaľovali 10-tisíc až 12-tisíc ľudí. Pracovať museli rýchlo, pretože po košickom i ďalších transportoch začali prichádzať transporty z Maďarska, a to v roku 1944.

„Cez Košice prešlo 137 vlakov. Podľa záznamov v nich bolo 401-tisíc Židov, ktorí v Osvienčime zahynuli v plynových komorách,“ uviedla.

Doplnila, že sú známe presné údaje, keďže dvaja železničiar si viedli štatistiku, vďaka čomu sa vie, koľko vlakov prišlo aj odišlo, a koľko ľudí bolo deportovaných do Auschwitzu. Išlo nielen o Židov z Maďarska, ale aj z časti súčasného Rumunska, ktorá po druhej Viedenskej arbitráži pripadla Maďarsku.

Bezpečne nebolo ani v Maďarsku

Podľa Teššerovej zahynulo aj mnoho Židov z Maďarska.

„Toto bola likvidácia celého židovstva v Košiciach, ale aj na Slovensku už v roku 1942. V Košiciach a v Maďarsku v roku 1944,“ uviedla, vysvetľujúc, že dovtedy bol v Maďarsku pokoj, utiekli tam i niektorí Židia zo Slovenska.

V marci roku 1944 ale prišiel do Maďarska Adolf Eichmann, ktorý vydal pokyn na spustenie deportácií a likvidáciu Židov z týchto území.

„V Košiciach sa usadili nacisti, nyilašovci, ktorí boli veľmi krutí k židovskému národu,“ ozrejmuje Teššerová.

Prvá vlna deportácií

Borza vysvetlil, že prvú vlnu deportácií umožnilo nariadenie ministerstva vnútra z 12. júna 1941. Týkalo sa Židov pochádzajúcich z územia bývalého Poľska alebo Sovietskeho zväzu.

„Išlo o cudzincov, ktorí mali byť vyhostení, ale zatiaľ k tomu nedošlo, alebo im bola zamietnutá žiadosť o povolenie na pobyt. V prvej vlne bolo z Maďarska deportovaných 18 500 osôb. Viac ako 14-tisíc z nich bolo 27. a 28. augusta 1941 zavraždených jednotkami SS v Kamenci Podolskom. Po tom, ako vyšlo najavo, že deportovaní Židia boli zavraždení, pristúpil regent Miklós Horthy k ukončeniu deportácií a Maďarsko sa stalo pre Židov jednou z bezpečných krajín v Európe,“ priblížil Borza.

Dodal, že situácia sa zmenila až po okupácii Maďarska nemeckou armádou v marci 1944 a na jar začali nové deportácie, ktoré zasiahli aj Košice. Podľa Teššerovej dosiaľ nie je známe, koľko košických Židov prežilo hrôzy deportácií a koncentračných táborov, keďže deportačné zoznamy sa nezachovali.

Predpokladá sa, že ich bolo približne tristo, medzi nimi len veľmi málo žien a detí, keďže tie smerovali do plynových komôr.

„Pred druhou svetovou vojnou bolo na Slovensku viac ako 2 500 židovských obcí. A teraz? Bratislava a Košice. Nechcem byť neúctivá, ale mám pocit, že o desať rokov bude na Slovensku žiť veľmi málo Židov, alebo žiadni,“ nazdáva sa Teššerová.

Dodala, že ich generácia pomaly odchádza a mladšia generácia je málo početná.

„Nesmieme zabúdať, že po vojne mnohí Židia, ktorí sa vrátili z koncentrákov, alebo sa počas vojny ukrývali, a vrátili sa do obcí a miest, sa tam báli prebývať. Hoci sa vojna skončila, myslenie ľudí sa nezmenilo,“ podotkla.

Vysťahovalecké vlny

V roku 1949 tiež mnoho preživších Židov odišlo do novovytvoreného Izraela.

„To bola prvá vysťahovalecká vlna, my tomu hovoríme alia. Druhá vysťahovalecká vlna bola v roku 1964 a najväčšia bola v roku 1968, keď odišla celá moja generácia“ dodáva.

V tom čase boli podľa jej slov po strednej škole, prípadne vysokoškolskí študenti.

Celá generácia podľa nej odišla počas niekoľkých dní po tom, ako v roku 1968 vstúpili na územie vtedajšieho Československa vojská Varšavskej zmluvy.

Jana Teššerová zostala na Slovensku, najmä kvôli rodičom, ktorí mali zdravotné ťažkosti. Jej brat ale odišiel.

Teššerová: Politici by mali učiť ľudí tolerancii

Teššerová vraví, že sú vždy akoby v napätí. „Cítim trochu, že sa tu dejú veci,“ vraví.

Spomenula napríklad prípad náhrobných kameňov počmáraných hákovými krížmi na jednom z cintorínov na Slovensku. „Aj niektoré vyjadrenia, ktoré nie sú ústretové,“ vraví.

„Ľudia, ktorí sú v politike, by mali chrániť ľudí, mali by ich učiť tolerancii. Ak pôjdeme proti Židom, pôjdeme potom proti Rómom, proti iným a takto to pôjde. Zo skúseností, mojich aj mojich rodičov, hovorím, že to k ničomu dobrému nepovedie. Nedobré to skončí, keď sa takto budeme pýtať na človeka inej viery,“ vraví Teššerová.

Zdôraznila, že počas jej 50ročnej učiteľskej kariéry sa nikdy nezaujímal o náboženstvo svojich študentov, ale o to, ako sa budú učiť a správať, akí ľudskí, priateľskí či citliví budú.

„Náboženstvo je každého osobná vec,“ prízvukovala, dodala, že ľudia rôznych vierovyznaní môžu spolu pekne žiť.

Židovské osobnosti

V Košiciach možno dodnes nájsť mnohé miesta spojené so židovskou komunitou. Ako priblížil známy košický sprievodca Milan Kolcun, ide najmä o synagógy.

„Na Puškinovej ulici, na Zvonárskej ulici, kde je aj modlitebňa a celý židovský areál. Je tu aj pamätník holokaustu na Idanskej ulici,“ vymenoval.

Prvá synagóga, ktorá bola v roku 1867 postavená na Moyzesovej ulici vedľa súčasného Domu umenia, už neexistuje, zbúraná bola v 50. rokoch 20. storočia. Do dejín mesta sa zapísali aj mnohé osobnosti zo židovskej komunity. Medzi nimi možno spomenúť Hermana Horowitzu, ktorý mal obchod s vínom a výrazne sa zaslúžil o založenie Košickej židovskej obce.

Ako vyplýva z údajov na stránkach Židovskej náboženskej obce v Košiciach, obchod po ňom prevzal jeho syn Felix, kým ďalší z jeho synov Leopold sa preslávil ako maliar.

Spomedzi umelcov zo židovskej komunity nemožno nespomenúť kresliara a grafika Ľudovíta Felda. Prežil holokaust i koncentračný tábor Osvienčim, kde bol nútený pracovať ako osobný maliar doktora Josefa Mengeleho.

Spomedzi košických rodákov je známe aj meno Vojtecha Brauna – Bukovského, zakladateľa Medzinárodného maratónu v Košiciach.

Pani Jana Teššerová v Galérii Ľudovíta Felda. Pamätník holokaustu stojí na Idanskej ulici, na mieste bývalej tehelne.

FOTO: TASR/MILAN KAPUSTA FOTO: ARCHÍV J. T.

Autor: (sita)